

УДК 001.891:378.124.2:930.1

Страйгородська Л., аспірантка, Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України (Україна, Київ), blonckajlyda@mail.ru

Науково–дослідна, організаційна та педагогічна діяльність професора В.О. Поггенполя (1854–1938): історіографія проблеми

Здійснено історіографічний аналіз інформаційних джерел різних періодів, присвячених життєвій і творчій діяльності В.О. Поггенполя (1854–1938) – вітчизняного ученого – метеоролога, кліматолога, фітофенолога.

Ключові слова: В.О. Поггенполь, історіографія, метеорологія, фітофенологія, науково–педагогічна та дослідна діяльність.

Straihorodska L., postgraduate student, National scientific agricultural library of National Academy of Agricultural Science Ukraine (Ukraine, Kyiv), blonckajlyda@mail.ru

The research, organizational and pedagogical activity of Prof. V.O. Pohhenpol (1854–1938): Historiography problem

The article historiographical analysis of informational sources from different periods devoted to the life and career of V.O. Pohhenpol (1854–1938) – native scientist – meteorologists, climatologists, fitofenoloh.

Keywords: V.O. Pohhenpol, historiography, meteorology, fitofenolohiya, scientific, educational and research activities.

Страйгородская Л., аспирантка, Национальная научная сельскохозяйственная библиотека Национальной академии аграрных наук Украины (Украина, Киев), blonckajlyda@mail.ru

Научно–исследовательская, организационная и педагогическая деятельность профессора В.А. Поггенполя (1854–1938): историография проблемы

Осуществлен историографический анализ информационных источников разных периодов, посвященных жизненной и творческой деятельности В.А. Поггенполя (1854–1938) – отечественного ученого – метеоролога, климатолога, фитифенолога.

Ключевые слова: В.А. Поггенполь, историография, метеорология, фитифенология, научно–педагогическая и исследовательская деятельность.

Завданням сучасної науки є об'єктивний аналіз внеску особистості у розвиток сільськогосподарської дослідної справи. Вагому роль у цих дослідженнях належить видатним вченим, діяльність яких сприяла становленню наукової думки на терені нашої держави. До таких постатей відносяться професор Вільгельм Олександрович Поггенполь – видатний фітофенолог, метеоролог, кліматолог, член–кореспондент ВУАН АН УРСР. Цього року виповнилось 75 років з дня смерті, а в наступному році виповнилось 160 років з дня народження В.О. Поггенполя. Пройшовши нелегкий життєвий шлях, від викладача до професора, все своє творче життя вчений присвятив дослідженню впливу складних кліматичних явищ на ріст і розвиток різноманітних сільськогосподарських рослин. Результати наукових спостережень В.О. Поггенполя отримали світове визнання, його діяльність високо оцінювали провідні фахівці природничих наук. Історіографічний аналіз засвідчив відсутність комплексного дослідження життєвого шляху й творчої діяльності професора В.О. Поггенполя.

Для ґрунтовного висвітлення досліджуваної теми проаналізовано цілий ряд монографій, наукових статей, публіцистичних праць, а також електронних ресурсів. Висвітлення сучасного стану наукової розробки теми дослідження проводилося в хронологічній послідовності. Проте, для більш повного та системного викладу матеріалу весь історіографічний процес можна умовно поділити на три періоди: перший – кінець XIX ст. – 1920 р.; другий – радянський (1921–1990 рр.); третій – сучасний (1991 – і по теперішній час).

Перший історіографічний період охоплює публікації із 70–их рр. XIX століття до 1920 р. Саме в цей час відбулося значне розширення метеорологічної мережі. Головна фізична обсерваторія в Петербурзі (нині Головна геофізична обсерваторія ім. О.Воейкова, Санкт–Петербург) була заснована у 1849 р., основним завданням якої стало не тільки проведення спостережень, але і забезпечення всіх метеорологічних установ Росії перевіреними приладами і інструментами. Першим директором її був призначений А.Я. Купфер. Саме з цього періоду, під чітким головуван-

ням ученого Головна фізична обсерваторія міцно поставила справу метеорологічних спостережень в Росії: кількість метеорологічних станцій почало зростати, вперше розпочалась організація загальнодержавної мережі Російської імперії. Як наслідок, почали з'являтися перші публікації в галузі метеорології.

В.О. Поггенполь, після закінчення Санкт–Петербурзького землеробського інституту, з правом на ступінь кандидата сільського господарства, працював викладачем в Уманському училищі землеробства (1877–1907), на базі якого і організував відкриту метеорологічну станцію. З 1885 року розпочав власні метеорологічні, а з 1886 р. і фенологічні спостереження.

Перші відомості про фенологічні спостереження В.О. Поггенполя були представлені на VIII з'їзді Російських дослідників природи та лікарів, який проходив у Санкт–Петербурзі з 28 грудня 1889 р. до 7 січня 1890 р. У протоколах засідань зазначається, що В.О. Поггенполь виступав з доповіддю–повідомленням «Четырехлетние фитифенологические наблюдения над дикорастущими и культурными (посевными) растениями в г. Умани» [24].

Інформацію про стан розвитку метеорологічної науки, кліматичних змінах, дослідженням яких займався В.О. Поггенполь, черпаємо із публікацій за авторством та під редакцією О.В. Кловського: «Труды Метеорологической сети Юго–Запада России за 1887–1908 г.» [15, с.80–106], «Материалы для климатологии Юго–Запада России 1886–1895 г.» (1899) [21], та «Общие соображения о постановке отдела климатологии на предстоящей Всероссийской промышленной и художественной выставке 1896 года в Нижнем Новгороде» (1895) [12].

В «Отчете Императорского Русского географического общества за 1895 год» [20, с.53–54, 67–68, 182, 200] була опублікована інформація про те, що В.О. Поггенполь, з ініціативи відділення географії Російського географічного товариства, у 1895 р., був відзначений срібною медаллю, за «полезные труды» – кореспонденцію з Умані по оглядах погоди та за статті розміщені в «Метеорологічному віснику».

У збірнику «Обзор деятельности Министерства Земледелия и государственных имуществ за третий год его существования (30 марта 1896–30 марта 1897 г.)» (1897), В.О. Поггенполь відзначений, як один з перших метеорологів, хто досліджував співвідношення між урожаєм сільськогосподарських культур та метеорологічними факторами [19].

Про діяльність викладачів Уманського училища, серед них і В.О. Поггенполя, дізнаємося із праці В.Долбіна «Уманское училище земледелия и садоводства в настоящее время» (1897) [9].

Завдяки активній співпраці з відомими німецькими фенологами Г.Гофманом (1819–1891) та Е.Іне ім'я В.О. Поггенполя було відоме далеко за межами Російської імперії. Результати фенологічних спостережень друкувались у німецьких виданнях «Phänologische Beobachtungen» («Фенологічні спостереження») (1909–1910) та «Phänologische Mitteilungen» («Фенологічні ревізи») (1911–1913). Важливо зазначити, що в мережу фенологічних станцій, спостереження яких оброблялись зарубіжними вченими, входили тільки дві метеостанції, розміщені на територіях колишньої Російської імперії – одна в Петербурзі інша – в м. Умань (тоді Київська губернія), де проводив свої спостереження В.Поггенполь.

У монографії викладача Імператорського Юр'ївського університету (тепер Тартурський університет, Естонія) Є.Г. Лоске «Сельскохозяйственная метеорология» (1908) зазначається, що фенологія не отримала ще належного поширення та організації. Учений відмітив, що ретельні спостереження проводяться у Польщі, а в Російській імперії – в м.Умань, де також проводять гарні спостереження, із знанням справи та великим бажанням В.О. Поггенполь [14]. Зрозуміло, що вчений був в числі перших дослідників фенологічних спостережень. Окрім того, Є.Г. Лоске зазначив, що В.О. Поггенполь, завдяки власним багаторічним спостереженням, визначив погодні фактори, які здійсню-

ють найбільший вплив на урожайність, такої важливої рослини, як озима пшениця. Зокрема, найвагоміша роль у цьому належить кількості опадів, які випали в травневий період [14].

Наукова робота Уманської метеорологічної станції, а саме результати п'ятирічних досліджень по агрометеорології (вирощуванню вівса), були широко висвітлені в друкованому органі Метеорологічного бюро Вченого комітету Головного управління землеустрою та землеробства «Труды по сельскохозяйственной метеорологии. Вып. IV: Влияние метеорологических условий на произрастание овса» (1908).

В.О. Поггенполь після 30-ти років педагогічної, науково-дослідної діяльності змушений був покинути територію сучасної України. Головним управлінням землеробства у 1907 р. він був терміново відраджений до м. Новочеркаська (нині Ростовська область) для організації там Донського середнього сільськогосподарського училища (нині Донський державний аграрний університет, Російська Федерація). Таким чином, подальший життєвий і творчий шлях вітчизняного ученого пов'язаний із вищезгаданим навчальним закладом.

У зв'язку із переїздом В.О. Поггенполя в Донську область там з'являється значна кількість публікацій про науково-дослідну та педагогічну діяльність. Так, у книзі «Вся Донская область и Северный Кавказ: книга администрации, торговли и промышленности за 1912 г.» в розділі «Учреждения и должностные лица» вчений зазначений як інспектор Донського середнього сільськогосподарського училища [5, с.182–183].

Отже, з'ясовано, що в першому історіографічному періоді публікацій, які стосувалися життєвого шляху і творчої діяльності професора В.О. Поггенполя було не так багато. В проаналізованих працях із доступних літературних джерел висвітлюється початок педагогічної діяльності та перші наукові доробки ученого.

Другий історіографічний період – радянський (1921–1990 рр.) ознаменувався появою більшої кількості праць, у яких би подавалися відомості про наукові здобутки вченого в різних науково-дослідних установах та вищих навчальних закладах. Варто зазначити, що ім'я В.О. Поггенполя, в радянські часи, було тісно пов'язане, практично, тільки з діяльністю Уманського сільськогосподарського інституту (нині Уманський національний університет садівництва) та Донського інституту сільського господарства і меліорації (нині Донський державний аграрний університет, Російська Федерація).

Так, у звітах про стан та діяльність Донського інституту сільського господарства і меліорації за 1921–1922 і 1922–1923 рр., опублікованих в «Известиях Донского института сельского хозяйства и мелиорации» (1925) знаходимо інформацію про структуру закладу, особливості перебігу навчального процесу, наукову роботу викладачів інституту, серед яких був і В.О. Поггенполь. У виданні зазначено, що професор В.О. Поггенполь викладав курс метеорології, на агрономічному і лісовому факультетах. Важливо, що у збірнику була також опублікована наукова праця ученого по кліматології [10].

Наукові здобутки стали підставою для того, що в енциклопедичному виданні з'явилося ім'я вченого вперше в книзі, виданій Академією наук СРСР – «Наука и научные работники СССР» (1928). Зокрема, в четвертій її частині – «Научные работники СССР без Москвы и Ленинграда», подані короткі біографічні відомості про Вільгельма Олександровича, як члена-кореспондента Всеукраїнської академії наук, кореспондента Головної геофізичної обсерваторії, викладача Донського інституту сільського господарства та меліорації, фахівця в галузі метеорології, кліматології, фенології та агрономії. Також, у книзі представлені короткі відомості про сина вченого – Ореста Вільгельмовича, як архітектора Донського ветеринарного інституту [16, с.316].

Окрім енциклопедичної літератури, в радянський час, відомості про діяльність професора В.О. Поггенполя публікувалися і в ювілейних збірниках. Так, у 1927 р.

російський вчений І.В. Новопокровский опублікував в «Известиях Донского института сельского хозяйства и мелиорации» статтю, присвячену 50-ти річному ювілею наукової діяльності вченого-метеоролога – «Профессор В.А. Поггенполь как фитофенолог» [18]. Автор подав біографічні відомості про вченого-дослідника, а також відзначив важливість його науково-дослідної роботи в галузі фітофенології.

З нагоди 80-ти річного ювілею видатного фенолога, одразу у кількох виданнях були опубліковані ювілейні статті щодо діяльності В.О. Поггенполя. Так, у збірнику «Советское краеведение» російський вчений А.Шиманюк надрукував працю «80-летний юбилей профессора В.А. Поггенполя» (1934) [26], а П.С. Васильковский у виданні «Советская ботаника» опублікував статтю «К 80-летию профессора В.А. Поггенполя» (1935) [3]. З іноземних науковців у німецькому виданні «Acta phaenologica» (Фенологія, 1934) була надрукована праця німецького дослідника – М.Пінкофа (M. Pinkhof): «Wilhelm Poggenpohl: zu seinem 80. Geburtstag» (В.Поггенполь – 80-день народження). Саме тут, автор називає В.О. Поггенполя «батьком російської фенології», піонером, що заклав основу, на якій наука фенології могла розвиватися самостійно, сприяла становленню та розвитку, а сам професор, будучи у літньому віці, може спостерігати за подальшими досягненнями та здобутками [1].

Варто зазначити, що проаналізувавши видання місцевої (Уманського району) преси цього періоду не виявлено жодної згадки про ученого. Так, з нагоди 86-річчя Уманської метеостанції та 50-річчя Радянської метеорологічної служби в газеті «Уманська зоря» (1971) опублікована стаття «Вартові погоди» [2]. В ній подано короткі відомості про тодішній стан функціонування метеостанції, відмічені основні спостереження які проводяться, проте, на жаль, жодним словом не згадується її засновник – професор В.О. Поггенполь.

Отже, в радянській історіографії автори писали не лише про життя та діяльність В.О. Поггенполя, а як про відомого дослідника, організатора, педагога.

У сучасний історіографічний період, за часів незалежності України з'явилася важлива для дослідження стаття Л.П. Депенчук «Вильгельм Александрович Поггенполь (1854–1938)», опублікована в «Очерках истории естествознания и техники» в 1991 році. Автор, одна із перших, подала короткі біографічні відомості, щодо життєвого шляху та професійної діяльності професора О.В. Поггенполя, відзначила його внесок у становлення сучасної метеорології [8].

З нагоди 110-річчя Уманської метеостанції та ювілею навчального закладу, були надруковані статті І.М. Карасюк «Реорганізація Головного училища садівництва в Уманське училище землеробства і садівництва (1868–1903 рр.)» (1994) [11, с.31,36] та дві праці завідуючої музеєм Уманської державної аграрної академії Л.О. Цимбровської: «Уманській метеостанції – 110 років» (1995), «Шлях, сповнений працею» (1995), де коротко було викладено історію вищого навчального закладу, а також сучасний стан станції. Зокрема Л.О. Цимбровська наголосила, що започаткована та поставлена справа Вільгельма Олександровича активно функціонує і до сьогодні [23].

Також, професор І.М. Карасюк у ювілейному виданні, присвяченому 150-річчю одного з найстаріших аграрних навчальних закладів України – «Уманський сільськогосподарський інститут (1844–1994)», у розділі «Реорганізація Головного училища садівництва» (1994) відзначив В.О. Поггенполя як вмілого педагога та інспектора, талановитого організатора та перспективного дослідника біоклімату країни [11, с.31,36].

Відомий український історик, професор В.С. Савчук в своїх друкованих працях неодноразово згадує і наголошує про цінність фітофенологічних спостережень В.О. Поггенполя. Автор відзначає їх важливе значення для розвитку науки. Окрім того, професор В.С. Савчук, оцінюючи внесок вченого в розвиток метеорології ставить його ім'я в один ряд із відомим метеорологом

Д.Н. Кайгородовим. Неодноразово дослідник відмічає, що його наукові спостереження були першими системними в галузі. Високо була оцінена праця В.О. Поггенполя і Агрометеорологічним інститутом у 1933 році, де фахівцями визнано, що результати спостережень вченого є цінним внеском до матеріалів по вивченню біоклімату України [22, с.5,97].

Нині ім'я вченого як член-кореспондента ВУАН висвітлюється на сторінках таких академічних видань: «Історія Національної Академії наук України за 1924–1928 рр.: документи і матеріали» (1998) [25, с.602–603]; «Національна академія наук України: персональний склад за 1918–2003 рр.» (2003) [17, с.170,226]. У цих книгах В.О. Поггенполь, вперше на теренах сучасної України, представлений як відомий вчений у галузі метеорології, фітофенології і кліматології.

Важливо зазначити, що ім'я вченого, саме як видатного розробника наукової фенології, згадує відомий етнограф, народознавець О.Воропай у своєму етнографічному нарисі «Звичаї нашого народу» (2005) [4, с.122]. Автор наголошує, що на підставі власних 22-річних спостережень, В.О. Поггенполь встановив вісім фенологічних періодів у році: 1) переддень весни (23 березня), 2) рання весна (22 квітня), 3) весна (10 травня), 4) раннє літо (25 травня), 5) літо (20 червня), 6) рання осінь (6 серпня), 7) осінь, 8) зима. У всіх вказаних періодах, окрім останньої, зазначені вегетативні процеси, які відбуваються в рослин. Наприклад, рання весна – розпочинає цвісти ясен звичайний тощо.

Із сучасних дослідників варто згадати доцента Уманського національного університету садівництва М.В. Костюк, яка в 2008 р. у монографії – «Становлення та розвиток сільськогосподарських освітніх закладів і дослідної справи Черкащини (друга половина XIX–XX ст.)», у розділі «Внесок провідних вчених-викладачів Уманського училища в наукову та навчально-виховну діяльність закладу» [13, с.84–85], відмітила В.О. Поггенполя як педагога, організатора та відомого вченого в галузі метеорології та фенології. Автор чимало уваги приділила висвітленню його вагомому внеску у науково-педагогічну, дослідну діяльність навчального закладу. Окрім того, М.В. Костюк, у співавторстві з професором А.П. Коцуром опублікували статтю в збірнику «Становлення та розвиток сільськогосподарських освітніх закладів і дослідної справи Черкащини (друга половина XIX–XX ст.)» (2008).

Як відзначалось вище, найчастіше В.О. Поггенполь згадується у ювілейних виданнях навчальних закладів, з якими активно пов'язував свою науково-дослідну роботу. Так, нещодавно видана історико-біографічна книга київського письменника А.Л. Головцова «Дом над парком» (2012). Автор праці – А.Л. Головцов – уродженець м. Умань, його батько працював викладачем в Уманському навчальному закладі, саме тому досліднику не байдужа історія міста в цілому та вузу зокрема. У розділі – «Кращі педагоги та учні» автор першим у переліку ставить ім'я професора В.О. Поггенполя. Окрім того, А.Л. Головцов подає короткі біографічні відомості про вченого та зазначає важливість його науково-організаційної, дослідницької і педагогічної роботи для розвитку метеорологічної, кліматологічної та фенологічної наук загалом. Також, автор «Дома над парком», відмічає значний внесок професора В.О. Поггенполя у розвиток та функціонування м. Умані й Уманського училища землеробства і садівництва [6, с.210].

У 2012 р. вийшла друком книга: «Літопис становлення і визнання» Уманського національного університету садівництва. Автори – А.Ф. Головчук, А.У. Коваль, М.В. Недвига розкривають історію вищого навчального закладу, при цьому згадують кращих викладачів, серед них і професора В.О. Поггенполя. Дослідники подають інформацію про окремі аспекти життєвого шляху, педагогічної діяльності та науково-дослідної роботи вченого-фенолога [7, с.19].

В останні роки більш повно висвітлила життєвий шлях та професійну діяльність член-кореспондента ВУАН В.О. Поггенполя Л.І. Страйгородська. Зокрема, низка праць

присвячена науково-організаційній роботі та педагогічній діяльності професора В.О. Поггенполя.

Таким чином, незважаючи на наявність різних за своїм змістом літературних джерел з проблеми дослідження, слід відзначити, що більшість публікацій обмежується короткими біографічними відомостями про вченого та характеристикою його досліджень у галузі метеорології та фенології. Сучасна українська історіографія фрагментарно та недостатньо глибоко розкриває діяльність професора В.О. Поггенполя. Також варто зазначити, що у виявлених документах зустрічаються певні розбіжності в біографічних даних та наукових публікаціях вченого. Не дивлячись на наявність різних за своїм змістом і спрямованістю праць про професора В.О. Поггенполя, водночас залишилися не висвітленими та достатньо дослідженими окремі періоди його науково-дослідницької, організаційної, викладацької та громадської діяльності. Вищевказані чинники свідчать про необхідність детального та поглибленого вивчення проблеми з залученням нових документальних джерел.

Список використаних джерел

1. Pinkhof M. Wilhelm Poggenpohl / M.Pinkhof // Acta Phaenologica. – 1934. – Bd. III, № 4.
2. Вартові погоди // Уманська зоря. – 1971. – 22 черв.
3. Васильковский П.Е. К 80-летию проф. В.А. Поггенполь / П.Е. Васильковский // Советская ботаника. – 1935. – №3. – С.115–116.
4. Воропай О. Звичаї нашого народу: етнографічний нарис / О.Воропай. – К.: Фелес, 2005. – 528 с.
5. Вся Донская область и Северный Кавказ: книга администрации, торговли и промышленности за 1912 г. – 1913.
6. Головцов А.Л. Дом над парком / А.Л. Головцов. – Гатчина: Изд-во ФГБУ «ПНЦФ», 2012. – 308 с.
7. Головчук А.Ф. Уманський національний університет садівництва (1844–2011): літопис становлення і визнання / А.Ф. Головчук, А.У. Коваль, М.В. Недвига. – 2011.
8. Депенчук Л.П. Вильгельм Александрович Поггенполь (1854–1938) / Л.П. Депенчук // Очерки истории естествознания и техники / Центр исслед. науч.-техн. потенциала и истории науки им. Г.М. Доброва АН УССР. – 1991. – Вып.39. – С.128–130.
9. Долбин Вл. Уманское училище земледелия и садоводства в настоящее время / Вл. Долбин // Уманское училище садоводства и земледелия на Киевской с.-х. и промышленной выставке в 1897 г. – К., 1897. – Р.П. – С.11–33.
10. Известия Донского Ин-та с.-х. и мелиорации (1922–1924). – Новочеркасск, 1925. – Т.V.
11. Карасюк І.М. Реорганізація Головного училища садівництва в Уманське училище землеробства і садівництва (1868–1903 рр.) / І.М. Карасюк // Уманський сільськогосподарський інститут (1844–1994): до 150-річчя. – К.: Вища школа, 1994. – С.31, 36–37.
12. Клоссовский А. Общие соображения о постановке отдела климатологии на предстоящей Всероссийской промышленной и художественной выставке 1896 года в Нижнем Новгороде / А.Клоссовский // Метеорологический вестник. – 1895. – Т.5. – №1. – С.1–4.
13. Костюк М.В. Внесок провідних вчених-викладачів Уманського училища в наукову та навчально-виховну діяльність закладу / М.В. Костюк, А.П. Коцур // Становлення та розвиток сільськогосподарських освітніх закладів і дослідної справи Черкащини (друга половина XIX–XX ст.). – К., Умань, Чернівці: Книги – XXI, 2008. – С.84–85.
14. Лоске Э.Г. Сельскохозяйственная метеорология / Э.Г. Лоске; под ред. проф. Б.И. Срезневского. – Юрьев: Тип. Эд. Бергмана, 1908.
15. Материалы для климатологии Юго-Запада России 1886–1895 г. / изд. проф. А.В. Клоссовским Умань. (Обработал В.А. Поггенполь). – Одесса, 1899.
16. Наука и научные работники ССР / Академия наук СССР. – Л., 1928. – Ч.IV: Научные работники СССР без Москвы и Ленинграда.
17. Національна академія наук України: персональний склад 1918–2003: до 85-річчя НАНУ. – К.: Фенікс, 2003.
18. Новопокровский И.В. Профессор В.А. Поггенполь как фитофенолог // Известия Донского института сельского хозяйства и мелиорации. – Новочеркасск, 1927. – Т.VII. (1926–1927). – 27.02.1927. – С.256–264.

19. Обзор деятельности Министерства земледелия и Государственных имуществ за третий год его существования: (30 марта 1896 – 30 марта 1897 года). – С.–Петербург, 1897.

20. Отчет Императорского Русского географического общества за 1895 г. – С.–Петербург, 1896.

21. Последняя страница журналов «Метеорологическое обозрение»: труды метеорологической сети юго-запада России, 1887–1908 г.) и «Летописи» метеорологической обсерватории Императорского Новороссийского ун-та (1894–1908 г.) / основ. А.Клоссовским. – Одесса: Экономическая типография, 1908.

22. Савчук В.С. Иван Яковлевич Акинфиев (1851–1919) / В.С. Савчук. – М.: Наука, 1996. – 110 с., ил. – (Научно-биографическая литература).

23. Цимбровська Л. Уманській метеостанції – 110 років / Л.Цимбровська // Уманська зоря. – 1995. – 23 верес.

24. Четырехлетние фитофенологические наблюдения над дикорастущими и культурными (посевными) растениями в г. Умани (прилож.): докл. в секции ботаники 31 дек. 1889 г. на VIII съезде русских естествоиспытателей и врачей // Отчет и труды Одесского отдела Императорского Российского Общества Садоводства за 1891 год. – Одесса: Тип. Шульце, 1892. – С.119–131.

25. Член-корреспондент ВУАН В.А. Поггенполь // Історія Національної Академії наук України 1924–1928: документи і матеріали / НАН України, НБУ ім. В.І. Вернадського та ін. – К.: НБУВ, 1998. – С.602–603.

26. Шиманюк А. 80-летний юбилей проф. В.А. Поггенполя / А.Шиманюк // Советское краеведение. – 1934. – №11. – С.66.

References

1. Pinkhof M. Wilhelm Poggenpohl / M.Pinkhof // Acta Phaenologica. – 1934. – Bd. III, №4.

2. Vartovi pohody // Uman's'ka zorya. – 1971. – 22 cherv.

3. Vasyly'kovskyy P.E. K 80-letyuy prof. V.A. Pohhenpol' / P.E. Vasyly'kovskyy // Sovetskaya botanika. – 1935. – №3. – S.115–116.

4. Voropay O. Zvychayi nashoho narodu: etnohrafichnyy narys / O.Voropay. – K.: Feles, 2005. – 528 s.

5. Vsa Donskaya oblast' y Severnyy Kavkaz: knyha admynstratsyy, torhovly y promyshlennosty za 1912 h. – 1913.

6. Holovtsov A.L. Dom nad parkom / A.L. Holovtsov. – Hachyna: Yzd-vo FHBU «PYYaF», 2012. – 308 s.

7. Holovchuk A.F. Uman's'kyy natsional'nyy universytet sadivnytstva (1844–2011): litopys stanovlennya i vyznannya / A.F. Holovchuk, A.U. Koval', M.V. Nedvyha. – 2011.

8. Depenchuk L.P. Vyl'hel'm Aleksandrovych Pohhenpol' (1854–1938) / L.P. Depenchuk // Ocherky ystoryy estestvoznannya y tekhniky / Tsentr yssled. nauch.-tekhn. potentsyala y ystoryy nauky ym. H.M. Dobrova AN USSR. – 1991. – Vyp.39. – S.128–130.

9. Dolbyn V.I. Umanskoe uchyl'shche zemledelya y sadovodstva v nastoyashchee vremya / V.I. Dolbyn // Umanskoe uchyl'shche sadovodstva y zemledelya na Kyevskoy s.-kh. y promyshlennoy vystavke v 1897 h. – K., 1897. – R.II. – S.11–33.

10. Yzvestyya Donskoho Yn-ta s.-kh. y melioratsyy (1922–1924). – Novocherkassk, 1925. – T.V.

11. Karasyuk I.M. Reorhanizatsiya Holovnoho uchyl'shcha sadivnytstva v Uman's'ke uchyl'shche zemlerobstva i sadivnytstva (1868–1903 rr.) / I.M. Karasyuk // Uman's'kyy sil's'kohospodars'kyy instytut (1844–1994): do 150-richchya. – K.: Vyshcha shkola, 1994. – S.31, 36–37.

12. Klossovskyy A. Obshchye sobrazhenyya o postanovke otdela klymatolohyy na predstoyashchey Vserossyyskoy promyshlennoy y khudozhestvennoy vystavke 1896 hoda v Nyzhnem Novhorode / A.Klossovskyy. \ Meteorolohycheskyy vestnyk. – 1895. – T.5. – №1. – S.1–4.

13. Kostyuk M.V. Vnesok providnykh vchenykh-vykladachiv Uman's'koho uchyl'shcha v naukovu ta navchal'no-vykhovnu diyal'nist' zakladu / M.V. Kostyuk, A.P. Kotsur // Stanovlennya ta rozvytok sil's'kohospodars'kykh osvitykh zakladiv i doslidnoyi spravy Cherkashchyny. – K., Uman', Chernivtsi: Knyhy –KhKhI, 2008. –S.84–85.

14. Loske E.H. Sel'skokhozyaystvennaya meteorolohyya / H.Loske; pod. red. prof. B.Y. Sreznevskoho. – Yur'ev: Typ. Ed. Berhmana, 1908.

15. Materyaly dlya klymatolohyy Yuho-Zapada Rossyy 1886–1895 h. / yzd. prof. A.V. Klossovskym. Uman'. (Obrabotal V.A. Pohhenpol'). – Odessa, 1899.

16. Nauka y nauchnye rabotnyky SSR / Akademya nauk SSSR. – L., 1928. – Ch.IV: Nauchnye rabotnyky SSSR bez Mosky y Lenynhrada.

17. Natsional'no akademiya nauk Ukrayiny: personal'nyy sklad 1918–2003: do 85-richchya NANU. – K.: Feniks, 2003.

18. Novopokrovskyy Y.V. Professor V.A. Pohhenpol' kak fytofenoloh // Yzvestyya Donskoho ynstituta sel's'koho khozyaystva y melioratsyy. – Novocherkassk, 1927. – T.VII. (1926–1927). – 27.02.1927. – S.256–264.

19. Obzor deyatel'nosti Mynysterstva zemledelya y Hosudarstvennykh ymushchestv za tretyy hod eho sushchestvovannya: (30 marta 1896 – 30 marta 1897 hoda). – S.–Peterburh, 1897.

20. Otchet Ymperatorskoho Russkoho heohrafycheskoho obshchestva za 1895 h. – S.–Peterburh, 1896.

21. Poslednyaya stranytsa zhurnalov «Meteorolohycheskoe obozrenye»: trudy meteorolohycheskoy sety yuho-zapada Rossyy, 1887–1908 h.) y «Letopysy» meteorolohycheskoy oservatory Ymperatorskoho Novorossyyskoho un-ta (1894–1908 h.) / osnov. A.Klossovskym. – Odessa: Ekonomycheskaya typohrafyya, 1908.

22. Savchuk V.S. Yvan Yakovlevych Akynfyev (1851–1919) / V.S. Savchuk. – M.: Nauka, 1996. – 110 s., yl. – (Nauchno-byohrafycheskaya lyteratura).

23. Tsymbrovs'ka L. Uman's'kiy meteostantsiyi – 110 rokiv / L.Tsymbrovs'ka // Uman's'ka zorya. – 1995. – 23 veres.

24. Chetyrekhetnyye fytofenolohycheskye nablyudenyia nad dykorastushchymy y kul'turnymy (posevnyym) rastenyiamy v h. Umany (prylozh.): dokl. v sektsyy botaniky 31 dek. 1889 h. na VIII sezde russkykh estestvoyspytateley y vrachey // Otchet y trud Odesskoho otdela Ymperatorskoho Rossyyskoho Obshchestva Sadovodstva za 1891 hod. – Odessa: Typ. Shul'tse, 1892. – S.119–131.

25. Chlen-korespondent VUAN V.A. Pohhenpol' // Istoriya Natsional'noyi Akademiyi nauk Ukrayiny 1924–1928: dokumenty i materialy / NAN Ukrayiny, NBU im. V.I. Vernads'koho ta in. – K.: NBUV, 1998. – S.602–603.

26. Shymanyuk A. 80-letnyy yubyley prof. V.A. Pohhenpolya / A.Shymanyuk // Sovet'skoe kraevedenie. – 1934. – №11. – S.66.

* * *